

Gençleri Eğitim Aracı Olarak Somut Olmayan Kültürel Miras: İş Deneyimlerinden*

S.E.YERMAKOV

Çeviren: Atilla BAĞCI**

*Müzedeki kült nesnelere var, hatıra ve bellek kültürleri olmalıdır...
Bu çalışma somut olmayan kültürel mirasın değişik kullanım varyantları ve öğrenilmesi, ekolojik profil ve tabiatı koruma, yurt bilgisi, gençlik kamplarında işlere gençlerin dahil edilmesi amacıyla adanmıştır.*

Somut olmayan kültürel miras, gelenekleri, formları, tasavvurları, ifadeleri, bilgileri, görgü ve yatkınlıkları ifade etmektedir, aynı zamanda da onlarla bağlantılı olan araç-gereçleri, nesnelere, mekânları, muhtelif faktörleri, değişik grup ve toplum kesimleriyle kültürel yaygınlaşmayı, bazı hallerde farklı şahıslarla taşınan onların kültürel miras parçasını kapsamaktadır. Son zamanlarda ilk sırada yeni tip müze eserlerinin görüldüğü müzecilik daha fazla ilgi görmektedir. Müzecilik ve pedagojik eğitimin önemli olduğu kadar somut olmayan kültürel mirasın *öğretilmesi ve tecrübe edilmesi* de bizim için en az o kadar önemlidir.

Somut olmayan kültürel mirasa olan ilgi “aşağı” doğrudur. Maalesef, kendiliğinden (spontane) hareketin yetersizliğinin temeli, zayıf metodoloji ve eksik bilimsel alt yapıdır. Böyle bir temelin kaynaklarından biri müzeler ve müze tipi kuruluşlar olabilir (olmaktadır).

Moskova bölgesi *Balaşinsk* altı bölgesinin çocuk ve yeniyetmeleri için (1995'ten beri) 11 tane yaz kampı saha çalışması

---

*Bu makale “*Nematerialnoye Kulturnoye Naslediye Kak Sredstvo Vospitaniya Molodji: İz Oputa Raboti*” başlığıyla D. Lihaçöv Tarih ve Kültür Miras Enstitüsü'nde 2005 yılında “*Müze-Yasak Orman Ekolojik Problemler*” konferansı, “*Somut olmayan kültürel miras*” bölümünde/oturumunda sunulmuştur; Makale «Северный ветер». <http://northernwind.ru> elektronik adresinden alınmıştır.

***Hacettepe Üniversitesi, Türk Halkbilimi Doktora Öğrencisi.*

yürüttük: bunlar bilimsel araştırmalar, doğayı koruma projeleri, arkeolojik kazılardır. Kamp sırasında kazı çalışmalarından çıkartılan materyallerin bir kısmı, kurulması için 2001 yılından beri üzerinde çalıştığımız *gençlik yurt bilgisi müzesinin* şekillenmesinin temelini oluşturmuştur. Çocuklar ve öğrenciler, çalışmalarından elde ettikleri sonuçları konferanslarda defalarca anlatmışlardır.

Biz daha 90'lı yılların sonlarında kampımızın çalışma programını bu yönde gündeme almıştık. Şimdi bu bizim temel uygulamalarımızdan birisi olmuştur.

Neden bunu yaptığımızdan bahsetmek istiyorum. Müzeler-yasak ormanlar ve müzelerdeki kültürel - eğitim faaliyeti temel faaliyetlerden biridir ve bu alanda bizim tecrübelerimizin çok faydalı olduğunu düşünüyorum.

Bizim düşüncemiz:

1. Ekolojik eğitim ve bilinç, kendi halkımız ve vatanımızın geçmişiyle tanışmak kişinin tam donanımlı olarak yetiştirilmesi için gereklidir.
2. Kendi vatani ve geleneksel kültürünün temelleriyle tanışmış olan insan, kendisini kuşatan tabiata ve çevreye karşı saygısız ve bilinçsiz davranamaz, zira o çevre ve tabiatın bir dereceye kadar kendi kültürü ve tarihinin parçası olduğunu bilir. Haklı ve ters bir fikir: insan, biyosfer tabakasını korumak için tasalandığı kadar tarihe karşı tasalanamaz, zira onun temel vazifelerinden biri bizim medeniyetimizin geleceğinin güvenliğidir, evet ama tabiat bir bütündür.
3. Geleneksel melekeler ve sanatlara sahip olmak, bir yandan insanı estetik ve genel kültür bakış açısından geliştirir, zenginleştirir, diğer yandan ise melekelerle faydalı ek değerler kazandırır.
4. Somut olmayan kültürel mirasa ait unutulmakta veya kaybolmakta olan elementleri muhafaza etmek ve canlandırmak bilim için, toplumun bütünü için fevkalade önemlidir. Günümüzde insanlar geçmiş toplum için karakteristik olan çok sayıdaki donanımlarla ve değerlerle yönetilmeye devam etmektedir, hatta çoğu zaman bunların farkına dahi varmamaktadır. Mesele şu: bunun nasıl işliyor olduğunu basitçe araştırmak, eski bir şarkıyı dinlemek, ancak fevkalade başka

bir şey yapmayı denemek, sürece karşı ilgili ve alakalı olmak, şaşırtıcı ve alışılmamış deneyimler kazanmak.

A. Biz, atalarımızın yaşantılarının ve çevreleriyle olan karşılıklı ilişkilerinin bütün evrelerini yeniden kurabilecek güçte değiliz. Buna henüz gerek de yok. Ancak yaşam kampında günlük yaşantıyı içine alan geleneksel yaşam tarzına, sanat dallarına, teknolojiye ait elementlere gerçekten dikkatleri çekmek gerekmektedir. En az düzeyde de olsa icat edicilik ve fanteziler üretmeyi sağlamaktır. Hatta sözlü oyun şekillerinde (mesela, rollü oyunlar yardımıyla) geleneksel yaşam tarzı ve ilişkiler tarzının elementlerini, özellikle bilimsel temel üzerinde modellemek mümkündür.

Bunun için etnograf-ekoloji kulübü *Velikiy Kristal* (Büyük Kristal) üyeleri eğitim yılı boyunca “Geçmişten günümüze kadar Rus halkının geleneksel dünya tasavvuru” alanında eğitim alıyorlar; bu eğitim kapsamında, örneğin, geleneksel dünya tasavvurunun ekoloji, geleneksel takvim; geleneksel toplumda insanın yeri; evler ve yaşam tarzları; giysiler; çeşitli zanaat kolları ve faaliyet çeşitleri gibi problemleri tartışıyorlar. Ondan sonra dinleyiciler bir sınav oluyor ve rapor hazırlıyorlar.

Öğrenciler kışın müzakere ettikleri, çok ciddi tartışmalar yaptıkları fevkalade karmaşık materyalleri yazın kazılar zamanında yeniden kurma çalışmalarını hissetme ve kendi gözleri ile görme imkânı bulmaktadırlar.

B. Somut olmayan kültürel miras çalışmaları alanında çalışmaların kesin istikametini şu yönde belirlerdik:

- mevcut iştirakçileri ve kısıtlı zamanı, kampta sınırlı çalışma süresini (40 gün) hesaba katarak, miras türlerinin basit ve mukayeseli erişilebilirliğini sağlama;

- işlerle ilgili olarak belirlenmiş istikamette güvenilir bilimsel verilerin varlığı; aynı zamanda da bilimsel tabloda açıklanamamış şu veya bu materyalin aydınlatılmasının gerekliliği;

- kolayca materyali elde etme imkânı;

- yöneticilerde yatkın pratik melekelerin var olması.

Bir zanaat seçmek, çömlekçi çamurunu (kil) almak, kampın yöneticilerinden birinden sanat eğitimi almak, arkeolog A.V.Aleksey'in bilimsel birikiminden faydalanmak mümkün; bunu sınırlı olarak yaptılar. İlk çalışmalar 2004 yılında ortaya çıkmıştır ve onların sonuçları da çok yüksek beğeni ve değer kazandıği“EKO-2005” XI. Uluslararası konferansta sunulmuştur.

C. Bizim çömlek alanı “malzeme varlığımızda” görülen kısıtlılık nedeniyle, yeniden yapmak için Batı Avrupa'nın step kuşağında demir çağı ve erken ortaçağ dönemine ait seramik bir ürün seçilmiştir.

Kulüp üyelerinin Moğollar öncesi maddi kültür ile tanışmaları metal ile çalışmanın istikametini belirlemiş, ağaçla çalışma melekesi ve eğilimi, zanaatta acemilere tahta kaşık vb. basit ürünler yapabilme melekesi kazandırmıştır.

Böylece bizim ağaç oyma ve çömlek çalışmalarında şu veya bu teknolojiyle modelleme yapmamız gerekmiştir.

D. En başından beri kampta pek alışılmadık şeyler yapılacağı öngörülmüştü. Biz birleştirilmiş çadırlar ve tentelerden uzaklaşamadık. Kampın temelini planlarken tarihi ve etnoğrafik motifler eklememiz gerekmiştir. Ancak ilk başta biraz karmaşıklık oldu.

Birkaç gün sonra kampın kapısı ortaya çıktı; sağlam kütüklerden gösterişli ve farklı (korkuluklarıyla). Ana kapılar orman açıklığına ve kazı alanına çıkmıştır. İkinci – “kara çıkış” daha basittir, suya ve meyvelere çıkmaktadır. Aradan birkaç gün geçtikten sonra kampın hatırı sayılır kısmı çocukların önceliği ve çalışmalarıyla klasik çitle çevrelenmişti bile.

Kampın “meydanında” gerçek etnoğrafik bir semaver güzelliğiyle göze çarpıyordu. Bir süre sonra bilinen görgü kurallarına uygun olarak eski tarz bir masanın etrafına oturup yemeklerimizi yemeye başlamıştık.

Zamanların ve stillerin birbirine karışmasına rağmen, kamp sakinleri - yetişkinler ve gençler - arasında alışılmamış bir atmosfer ortaya çıktı. Durum daha ölçülü ve aşamalıydı.

Şu veya bu geleneksel zanaatla ilgilenmek arzusunu ifade eden gezinin her bir katılımcısı, ayrılışa kadar kendi çalışma planını uygulamış, özel kaynaklarla ve materyallerle tanışmıştır.

Planlar vasıtasız olarak yerinde tamamlanmış ve tashih edilmiştir. Her çalışmanın başında maddi kültür türünün tarihi hakkında tamamlayıcı özel hikâyeler oluşturulmuştur. İmkânlar dâhilinde yeniden yapılan nesnelerin benzerini ilk örnekleri (prototip) – *in vivo* veya onların tasvirleri sergilenmiştir.

Herkes çok büyük şevk ve hevesle çalıştı, sık sık kendi olağan dışı kararlarını ve hatta önerilerin büyük kısmı kenara bırakılmış olsalar dahi, çıkarımlarını teklif ettiler, zira bizim için önemli olan güç ve imkânlar dâhilinde geçmişte kullanılmış veya kullanılabilir olmuş olan yöntemleri uygulayarak saf deneyimler kazanma imkânına sahip olmaktı.

E. Biz, Slavlar ve Fin-Ugorların ortaçağa ait geleneksel motifleriyle süslenmiş, el yapımı toprak kaplardan oluşan önemli bir imitasyon koleksiyona sahip olduk.

Bu ürünlerin çok büyük bölümü sergilenebilecek düzeydedir. Yapılan çalışma, çömlekten yapılan ürünlerin bir takım özelliklerini de aydınlatma fırsatı verdi. Örneğin, kilden yapılan ürünlerin kurutulması sürecinin hızlandırılması için kül kullanılması hipotezi ileri sürüldü. Hazırlanan ürünlerin pişirilmesi için gerekli olan zaman, ısı giderleri vb. hesaplanmıştır. Bütün bunlar bilimsel bakımdan ilgi çekicidir ve daha sonraki çalışmalarda ve programlarda da bunlardan faydalanmak mümkün olabilir.

Biz, bilimsel çalışmaların gerçek neticelerinin formalite “noktalarla” tasvir edilemeyeceği düşüncesindeyiz. “Sıradan katılımcılar” tarafından takip edilen, alınan somut ve açık olmayan dersler, öğrenciler için olduğu kadar onların “yöneticileri” için de önemlidir. Kendi elleriyle yaptığı, fırınlanmak için konulan ocaktan zarar görmeden bir bütün halinde çıkan kil çömleği (kabı) gördüğü zaman, o kişinin/yeniyetmenin tecrübe ettiği duygular hangi kelimelerle anlatılabilir? Başarısızlıkla neticelenen onlarca denemeden sonra bunu başarmanın ne demek olduğunu anlıyorsunuz: “...işte oldu. Bunu sen yaptın!”

Böyle projelere katılmak, katılımcılara fevkalade güzel melekeler ve faydalar kazandırmıştır: somut ve açık olmayan bir eğitim ve aydınlanmadan gözle görülür hoş vakit geçirmeye ve eğlenmeye kadar.

F. Bu alanda çok geniş ve bol seçenekli bir perspektif vardır. Bilimsel bakış açısından kadim teknolojiler hakkındaki tasavvurları daha da genişletmek ve derinleştirmek, karanlık olan noktaları aydınlatmak mümkündür.

Yapılan bu kil kaplar veya imitasyon aksesuarlar sadece hediyelik eşya değil, aynı zamanda da eğitim aracı rolünü de oynamaktadırlar. Geçmiş dönem insanının yaşam tarzını, ezcümle, onun çevresiyle olan ilişkilerini modellenmeye çalışılmalıdır.

Bir önemli nokta daha vardır. Bizim amaçlarımızdan biri de modern insanın, arkaik ve geleneksel kültürden bir dereceye kadar rasyonel olarak alıntı yapabilmesi ve bunu faydalı şekilde kullanabilmesidir.

Geleneksel kültürün kendi dinamiği ve ekolojisi sanat dallarında açık şekilde ortaya çıkmaktadır. Bizim bakış açımıza göre varlığı üzerinde oldukça fazla tartışmaların yapıldığı “ekolojik şuur” şeklinde adlandırılan düşüncenin insanlarda şekillendirilmesinin bir yolu da budur. Tecrübelerimiz bizi, her şeyden önce kişiye, kendisini dünyanın bir parçası olarak ve kendisini her şeye karşı sorumluluk sahibi görme şuur ve duygusunu aşıladığına ikna ediyor. Özellikle bu çizgi geleneksel dünya tasavvurunun kopartılamaz bir parçasıdır.